

ВИКОРИСТАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМІВ У ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У тезах зроблено спробу визначити дефініцію професіоналізмів; вказано, чим професіоналізми відрізняються від термінів; наведено приклади професіоналізмів, що вживаються в усному мовленні.

Ключові слова: професіоналізм, мовленнєві звороти, термін, ділове мовлення, писемне мовлення, усне мовлення.

Abstract

In theses, an attempt is made to determine the definition of professionalism; it is indicated how professionalisms differ from terms; examples of professionalism used in oral speech are given.

Keywords: professionalism, speech turns, term, businessspeech, writtenspeech, oralspeech.

Українська термінологія формувалася протягом багатьох століть. Своїм корінням вона сягає античних часів, а її становлення почалося з другої половини XIX століття. Професіоналізми – це один із різновидів фахової лексики. Схожість професіоналізмів і термінів полягає в тому, що вони належать до галузевої лексики.

Професіоналізми – слова й мовленнєві звороти, характерні для мови людей певних професій. Оскільки професіоналізми вживають на позначення спеціальних понять лише у сфері тієї чи іншої професії, ремесла, промислу, вони не завжди відповідають нормам літературної мови. Професіоналізми виступають як неофіційні (а отже, експресивно забарвлені) синоніми до термінів. З-поміж професіоналізмів можна вирізнити науково-технічні, професійно-виробничі, просторічно-жаргонні. Вони доволі різноманітні щодо семантичних характеристик. На відміну від термінів, професіоналізми не мають чіткого наукового визначення й не становлять цілісної системи. Якщо терміни – це, як правило, абстрактні поняття, то професіоналізми – конкретні, тому що детально диференціюють ті предмети, дії, якості, що безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії (наприклад: слова та словосполучення, притаманні мові моряків: *кок* – кухар; *кубрик* – кімната відпочинку екіпажу) [1, с. 55]. Професіоналізми виникають стихійно на власній мовній основі, а галузеві терміни переважно творяться свідомо, часто з використанням іншомовних слів та словотворчих засобів. Професіоналізми вживаються в художній літературі для відтворення особливостей життя і побуту певного професійного середовища [2, с. 236].

Професіоналізми, виконуючи важливу номінативно-комунікативну функцію, точно називають деталь виробу, ланку технологічного процесу чи певне поняття й у такий спосіб сприяють кращому взаєморозумінню [3, с. 112]. Вони не є нормативними в професійній документації, текстах, в офіційному усному мовленні. Вони зароджуються і розвиваються на основі народної мови, а саме:

– професіоналізми працівників банківсько-фінансової, торговельної та подібних галузей: *зняти касу, підбити, прикинути баланс, тверда валюта* (стабільний курс), *відмивання грошей* (легалізація протизаконних коштів);

– назви фігур вищого пілотажу: *штопор, бочка, петля, піке* й інше;

– професіоналізми користувачів ПК: *мама* (материнська плата), *клава* (клавіатура), *глюк* (збій програми), *вінт* – вінчестер (твердий диск накопичування інформації).

Різниця між терміном і професіоналізмом визначається тим, що термін – це абсолютно офіційне, прийняте й узаконене в даній науці, галузі промисловості, сільському господарстві, назва якогось поняття, а професіоналізми – напівофіційне слово, розповсюджене найчастіше в розмовній мові серед людей якоїсь професії, спеціальності, але не є, по суті, науковим позначенням поняття [4, с. 164].

У практиці писемного спілкування завдяки вживанню професіоналізмів загублюється офіційність тону, документ набуває рис приватної записки. У міжвідомчій кореспонденції вживання професіоналізмів неприпустиме – вони можуть викликати непорозуміння, ускладнити ділові стосунки.

Часом професіоналізми мають локальний характер і накладаються на територіально-діалектні відмінності в лексиці. Так, в окремих південно-західних говорах *верстат (ткацький)* має назву *кросна*, а його деталі – *колесо, перечниця – триб, шайда*. У традиційних народних професіях (столярів, мулярів, шевців, гончарів і т. ін) спеціальний професійний словник охоплює близько 300 назв. З професійною лексикою тісно пов'язана спеціальна термінологія окремих галузей науки, техніки, мистецтва тощо. Вони мають певну кількість спільних елементів. Проте між ними є істотні відмінності: у професійній лексиці при детальній диференційованості назв окремих предметів, їх частин та видових понять немає назв для широких категорій однакових чи подібних реалій, а кожна назва за своїм походженням і структурою звичайно ізольована від інших, тоді як у термінології слова, що означають близькі поняття, становлять утворення від однакових коренів [5, с. 165]. До професіоналізмів належать слова загальнонародної мови, але вжиті в особливому значенні, специфічному для певної професійної сфери. Наприклад, літературна норма не допускає вживання абстрактних іменників у множині, а в мові професійній такі випадки трапляються. У межах одного колективу, однієї спеціальності може народжуватися безліч нових професіоналізмів. Ці нові слова виникають за рахунок словоскладання, нових префіксів та суфіксів. Найпоширенішими є префікси *до-* (*доукомплектувати, дообладнати*), *недо-* (*недопромисел, недовнесок*), *за-* (*задебетувати, запроцентувати*), *над-*, *серед-* та суфікси *-ість, -ат, -ація*.

Чим вищою буде мовна культура та організованішим колектив, тим менше з'являтиметься професіоналізмів, особливо в діловому мовленні. Такі професіоналізми вживаються здебільшого в усному мовленні. У писемному спілкуванні, зокрема в діловому, вживання таких слів небажане. Важливою частиною лексики літературної мови є лексика виробничо-професійна, що служить на означення трудових процесів, матеріалів, знарядь, обстановки праці і діяльності людини. Люди працюють у найрізноманітніших сферах життя, і в процесі виробничого трудового спілкування в них створюється специфічна, пов'язана з їхньою діяльністю, виробничо-професійна лексика. Вироблення такої лексики пов'язане зі спеціалізацією самої трудової діяльності людей. Так, рибалки або моряки мають специфічні назви вітрів за їх напрямком, за місцем, звідки вони дують, і т. ін. Мисливці мають слова-назви для різних видів співу птахів, свої особливі назви частин тіла різних тварин і тому подібне. Хлібороби вживають спеціальні назви для різних процесів обробки землі (*оранка, пар, підняття пару, зябловання; боронування, скородіння* і тому подібне); для обробки і збирання різних культур: *підгортання* (картоплі), *брання* (льону); *жнива, возовиця, молотьба; косовиця, гребовиця, волочиння, вершиння* і тому подібне). Виробничо-професійну лексику літературна мова застосовує в художніх творах під час змалювання трудової діяльності людей різних професій, а також для типізації дійових осіб. У ділових паперах не можна вживати професіоналізми. Вони функціонують в усному мовленні, а саме: *шапка* – початкові реквізити документів; *пара* – оцінка «незадовільно»; *пересадка* – трансплантація; *оерз* – замість гостре респіраторне захворювання; *вікно* для викладачів – це час між заняттями; *кібер* – кібернетик; *філфак* – філологічний факультет.

Ділове мовлення – комунікація, побудована на ділових стосунках та має індивідуальний характер. Воно має вираження в усній і писемній формі. Усне мовлення – це діалогічна або полілогічна мова, писемне мовлення – це в основному монолог. Писемне мовлення відрізняється від усного мовлення на всіх мовних рівнях (лексичному, морфологічному, синтаксичному тощо). У писемному мовленні лексика добирається з більшою увагою. В усному мовленні широко використовуються додаткові засоби висловлювання (невербальні засоби спілкування – міміка, жести, рухи частинами тіла, інтонація та ін.), які надають мові стрункості, переконливості. Однак цими засобами не варто зловживати у процесі ділового спілкування [6]. Якщо усне мовлення характеризує переговори, виступи, бесіди, розмови, лекції або ж звіт, то у писемному мовленні професіоналізми використовують при публікації видань, призначених для фахівців, таких як буклет, інструкція та порада. Професіоналізми використовують у художній літературі з метою створення професійного колориту в творах.

Отже, професіоналізми характеризують людей певної професії або осіб окремої соціальної групи. Вони є зрозумілими для людей певної галузі та менш зрозумілим для людей широкого загалу. Використання професіоналізмів у загальному колі людей створює непорозуміння, тому їх

використання є обмеженим. Саме обмеженість у використанні професіоналізмів утворює окремі соціокультурні групи. В офіційно-діловому стилі мовлення в ділових паперах використовують терміни для передачі досвіду в процесі суспільної діяльності, тому вживання професіоналізмів не бажане.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зубков М. Сучасна українська ділова мова. 3-тє видання : навч. посіб. / В. Калашник, А. Нелюба.- Харків: Торсінг. 2003 – 448 с.
2. Азарова Л. Є. Словоскладання й основокладання в мовній терміносистемі / Л. Є. Азарова // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2003. – №12. – С. 234 – 238.
3. Плотницька І. М. Ділова українська мова. 3-тє видання : навч. посіб. / В. П. Шульгач, Н. Г. Протасова. –К.: Центр учбової літератури, 2008 – 256 с.
4. Азарова Л. Є. Термінологія та її сучасний стан розвитку. / Л. Є. Азарова // Типологія мовних значень у діахронічному і зіставному аспектах: Зб. наук. пр. Донецького держ. ун-ту, 1999. – Вип. 2. С. 163 – 168.
5. Азарова Л.Є. Загальні тенденції розвитку науково-технічної термінології / Л.Є. Азарова, А.В. Костюк // Проблеми освіти: Наук.-метод.зб. – Київ, 1995. – Вип. 2. – С. 160 – 170.
6. Використання професійних термінів. [Електронний ресурс] : Режим доступу:<https://cutt.ly/G8ARaiG>

Азарова Лариса Євстахіївна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: azarova.Larusa@gmail.com

Химич Вікторія Вадимівна – студентка групи 1Л-22б, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця, e-mail : vikahimich10@gmail.com

Azarova Larisa Evstakhiivna – doctor of philological sciences, professor, head of the department of linguistics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: azarova.Larusa@gmail.com

Chemist Victoria Vadimovna – student of group 1L-22b, Faculty of Management and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: vikahimich10@gmail.com